

VII.

Præstø Borgeres Oprør mod deres Præst 1581.

Medens de to nærmest foregaaende Stykker give et lidet lysteligt Billede af Præsters forargelige Levnet — som dog sikkerlig maa anses som Undtagelser — vil man i dette finde et ejendommeligt Vidnesbyrd om Tilstanden i en Menighed. Sagen, der nærmere oplyses af de efterfølgende Aktstykker, var kortelig denne. Borgerne i Præstø vare, uvist af hvad Grund, misfornøjede med deres Sognepræst, Hr. Lavrits Rasmussen, om hvem vi intet andet vide, end at han i Resens Bogkatalog anføres som Forfatter af en »Viise om en Dommeris Dyder, Kiøbenhaffn 1573 ²⁾«. Uden at henvende sig til den kirkelige Øvrighed med Klage over Præsten, afsatte Borgerne ham paa egen Haand og lukkede Kirkedøren for ham. Som rimeligt var, klagede Præsten over denne Fræmfærd, hvorpaa Rigskansler Ejler Grubbe til Lystrup, der var Lensmand i Vordingborg Len, fik Befaling til at undersøge Sagen og at drage Borgerne til Ansvar for deres utilbørlige og lovstridige Fremgangs-

¹⁾ Acta Consistorii. Ny kirkehist. Saml. I, 18.

²⁾ P. Resen, Biblioth. Acad. Hafn. donata, p. 162.

maade. Da disse erfarede, at Præsten havde indgivet Klage over dem, fremkom de med en Modklage, hvori de beskyldte ham bl. a. for Horeri og Skjørlevnet. Kongen sendte denne Klage til Stifslensmanden og Bispen med Befaling om at undersøge den, thi saa uforsvarlig end Borgerne i ethvert Tilfælde havde opført sig, skulde Præsten dog ikke undgaa Straf, hvis Klagen var sand. Da Borgerne, til Bevis for Rigtigheden af deres Klage, fremstillede en Kvinde, der for ti Aar siden havde tjent Præsten og dengang var bleven frugtsommelig — som hun nu sagde, ved ham, skjønt hun i sin Tid havde udlagt en Karl, der ogsaa dengang havde paataget sig Skylden — fik Ejler Grubbe desuden Befaling til at anstille Undersøgelser, om Borgerne, hvad Sandsynligheden talte for, ikke havde underkjøbt Kvinden til nu at lyve Præsten paa. Da det ogsaa viste sig, at Byøvrigheden i Præstø var delagtig med Borgerne i Oprøret mod Præsten, og Sagen altsaa ikke kunde foretages ved Bytinget, blev der nedsat en Ret af en fem Adelsmænd samt Borgemestere og Raadmænd i Næstved til at dømme i Sagen. Retten dømte, at de syv Hovedmænd i Oprøret skulde miste deres Hals, og de øvrige Medvidere straffes efter Byens Privilegier; og denne Dom stadfæstedes d. 2 April 1582 af Kongen. Men da de dødsdømte Borgeres Hustruer gjorde Bøn hos Kongen om Benaadning, formildedes Straffen senere til en betydelig Pengebøde. — Præsten blev i Embedet, saa Beskyldningen imod ham altsaa maa være befunden falsk eller i alle Tilfælde ubevislig ¹⁾).

1.

Ejler Grubbe fik Brev, Hr. Lavrits Rasmussen, Sognepræst i Præstø, anrørendis.

Frederik etc. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at os elskelige, hæderlige Mand, Hr. Lavrits Rasmussen,

¹⁾ Efterfølgende Aktstykker meddeles efter Sjæl. Tegn. XIV og XV. Dog er Kopiernes Retskrivning ikke bevaret.

Sognepræst udi vor Kjøbsted Præstø, haver sig paa det højeste for os beklaget og underdanigst tilkjendegivet, hvorledes hans Sognemænd, Borgerne udi fornævnte Præstø, modvilligen foruden al hans Brøde og Forseelse udi nogen Maade, og uden al lovlig Beskyldning for hans tilbørlige Dommere, og nogen Dom eller Ret, skal have opsagt og forstødt hannem fra hans Kald og Embede, tillukt Kirkedøren for hannem, tagendes til dennem Kirkenøglerne med Kirkens Ordinans, Kalk og Disk, og hannem afsagt, ikke længere for deres Sognepræst og Sjølesorger at ville holde og have, som han eder selv berette kan; og som han mener sligt sig uden al Brøde og billig Aarsag at vederfares, saa haver han underdanigst af os været begjærendes, vi hannem som en Guds Ords Tjener af Øvrigheds Kald vilde hjælpe og haandhæve ved det, som tilbørligt og ret er. Da er os meget sælsomt forekommen, at for^{ne} vore Underdane sig slig modvillig, utilbørlig Handel imod hannem haver understaaet imod al lovlig Middel, som udi Ordinansen er skikket, paabudet og befalet, og ikke tilforn enten hos Herredsprovsten, Superintendenten, Stiftslensmanden eller nogen anden haver angivet, hvis de hannem beskyldte kunne, og begjæret af dennem Dom og Ret, men stillet dennem selv til Dommere, os og deres tilbørlige Øvrighed udi den Sag til største Foragt, og vor Ordinans til Forklejnelse. Og efterat vi have derudinden at betænke, at dersom sligt dennem skulde efterlades og ustraffet skulde afgaa, og andre skulde udi Fremtiden tage Exempel deraf sig til saadant at understaa, vilde deraf stor Forargelse og Uskikkelighed følge og foraarsages baade udi den gejstlige og verdslige Stand, saa hver Dom og Ret og lovlig Middel skulde foragtes, og hyer tage sig selv til Rette: da bede vi eder og ville, at I tiltænker paa vore Vegne for^{ne} vore Undersaatte, hvilke af dennem derudi haver været Hovedmænd og Aarsag, saavelsom dennem, dertil haver givet deres Samtykke, paa det højeste at tiltale og tage Dom derom, og efter Dommen straffe over dennem, saa andre

kunne have deraf Exempel sig slig Modvillighed at undholde. Og ville vi, at I for^{ne} Hr. Lavrits Rasmussen ved sit Kald og Embede, han er lovligen tilkaldet og tilskikket af vor Superintendent og Stiftslensmand paa vore Vegne, holder, haandhæver og for al Uret fordagtinger, til nogen for^{ne} hans Sognemænd eller andre hannem i nogen Maade lovligen for hans tilbørlige Dommere haver beskyldt og overvundet. Dermed sker vor alvorlige Vilje og Befaling. Befalendes eder Gud. Actum Kronborg d. 13 Decemb. 1581.

2.

Lauge Beck og Doctor Povel finge Brev, Borgerne udi
Præstø og Sognepræsten sammesteds anrørendis.

Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom I vide eder at erindre om den Uenighed og Trætte, som sig begiver imellem vore Undersaatte, menige Borgere udi vor Kjøbsted Præstø, paa den ene, og deres Sognepræst paa den anden Side, da have I nu af hosliggende Borgernes Supplicats udi for^{ne} Præstø om deres Beskyldning imod for^{ne} deres Sognepræst at forfare; og som vi ikke ustraffet ville lade afgaa, at for^{ne} vore Undersaatte, Indbyggere udi Præstø, uden lovlig Middel og Rettergang modvilligen opsætte dennem imod for^{ne} deres Sognepræst, og sig understande at forbyde hannem sit rette og lovlige Kald, og tage dennem selv til Rette imod hannem; saa er os og ikke sømmeligt, vi ej heller ere tilsinds, dersom Beskyldningerne, som de angive imod hannem, sønderligen om Horeri og Skjørlevnet, saa kunne findes og hannem nøjagteligen overbevises, det at lade ustraffet. Thi bede vi eder og begjære, at I forfare grandgiveligen derom al Lejligheden; og dersom findes, at for^{ne} Præst er skyldig udi nogen ubillig og utilbørlig Sag, som Person og Kald ikke sømmer, at I da straffe derover. Dersom han og findes uskyldig, at I da haandhæve hannem udi sit rette

Kald, som det sig bør. Dermed sker etc. Actum Kronborg
d. 16 Decembris Anno 1581.

3.

Ejler Grubbe fik Brev, Sognepræsten og Borgerne udi
Præstø anrørendis, ut sequitur.

Frederik. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at os
elskelige Lauge Beck, vor Mand, Tjener og Embedsmand
paa vor Gaard udi Roskilde, haver underdanigst ladet give
os tilkjende om hvis Klagemaal og Beskyldning, som vore
Undersaatter udi vor Kjøbsted Præstø have ført mod deres
Sognepræst, at de blandt andet have hannem angivet at
skulle have ført et utugtigt Levnet, og at de det at bekræftige
have fremført et løst Kvindfolk, som for ti Aar siden
forleden haver tjent hannem og udi hans Brød er bleven
beligget; og mener, at efterdi nu saa lang Tid derefter er
forløben, og han tilforn ikke for sligt eller andet er
beskyldt eller anklaget, men den Karl, som samme Tid
derfor var saget, haver for slig Gjerning optinget, og nu er
boendes paa Vordingborg Gods, at samme Kvinde skulde
være tilkjøbt, for^{ne} Sognepræst udi Præstø sligt at tillægge
og oversige. Og efterdi [efter] slig Lejlighed og Omstæn-
dighed samme Handel ikke er at anse uden Mistanke, da
paa det derom maa kommes udi ret Forfaring, og for^{ne}
Præst ikke med Uret udi slig Maade skulde beskyldes,
ejheller, dersom det sig udi Sandhed saa befandtes, skulde
blive ustraffet, da bede vi eder og ville, at I imod for^{ne}
Bonde saavelsom imod det Kvindfolk, som sligt om hannem
bekjender og foregiver, dennem særdeles fængsligen lader
anholde, og siden forhøre begge deres Bekjendelse og
Vidne: derhos af for^{ne} Kvindfolk endeligen forfare, om hun
af nogen ikke er tillokket eller tilkjøbt til sligt at angive,
at derom maa, hvis Sanden er, forfares og derefter for-
ordnes, hvis derudinden ret er. Dermed etc. Actum
Frederiksborg 3 Januarii Aar 1582.

4.

En Kongl. Maj. Befaling til nogle gode Mænd, Borgerne udi Præstø, for at de modvilligen og uden al Dom have opsat dennem imod deres Sognepræst og hannem afsagt hans Kald, anrørendes, ut sequitur.

Vi Frederik den Anden etc. Hilse eder os elskelige Sten Brahe til Knudstrup, Embedsmand udi Ravnsholm Len, Hack Ulfstand til Hikkebjerg, Embedsmand paa vort Slot Aalholm, vor Mand og Raad, Herluf Skave til Eskildstrup, Landsdommer her udi vort Land Sjælland, Erik Valkendorf til Glorup, Embedsmand paa vor Gaard Højstrup, vor Mand og Tjener, saa og Borgemestere og Raadmænd udi Kjøbsted Næstved, kjærligen med Gud og vor Naade. Vider, at os elskelige Ejler Grubbe til Lystrup, vor Mand Raad etc., paa vore Vegne og efter vor Befaling haver Tiltale til vore Undersaatter udi Præstø, for at de modvilligen og uden al Dom og Ret eller lovlig Middel skal have opsat dennem imod deres Sognepræst og hannem afsagt hans Kald, som de selv hannem til kaldet have, og han lovligen er tilkommen, af Superintendent og Stiftslensmand efter Ordinansen tilskikket og confirmeret; endog de tilforn for hans tilbørlige Øvrighed ikke have givet hannem nogen Sag og Beskyldning: hvilken deres modvillige, ulovlige og utilbørlige Forhandling, som ikke er uden vor Højheds Foragt og Forringering, den gejstlige Ordinans og Retten til Forkrænkelse og andre til Forargelse, vi ikke ville eller kunne lide og efterlade, men det Retten ville have henstillet. Og efterdi at saavel af dennem, der udi for^{ne} Præstø skulle holde andre til Lov, Ret og tilbørlig Lydgatighed, som af den menige Mand sammesteds, have været herudinden medraadige, saa at samme Sag derfor til Bytinget ikke kan føres til Rette: da bede vi eder, befale og nu med dette vort aabne Brev Fuldmagt give, at I paa belejlig Tid og Sted eder forsamle og indstevne for^{ne} Sag for eder, grandsker og forfarer derom al Lejligheden, om for^{ne} vore Undersaatter

udi Præstø findes imod al lovlig Middel dennem imod deres Sognepræst modvilligen at have opsat og afsagt hans Kald, og udi det, uden al Dom og Ret, taget dennem selv tilrette, begges deres tilbørlige Øvrighed udi den Sag og Retten til Foragt, og hvad deres Straf og Pligt bør at være, derom dømmer og afsiger, hvis Lov og Ret er; og hvis I udi saa Maade derom forfarendes, dømmendes og for Ret afsigendes vorder, det under eders Signeter giver klarligen fra eder beskrevet. Dermed etc. Actum Kronborg 30 Januarii Aar 1582.

5.

Ejler Grubbe fik Brev nogen Oprør, som sig haver tildraget mellem Sognepræsten udi Præstø og Borgerne, anrørendes, ut sequitur.

Frederik. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom I underdanigst have ladet give os tilkjende, at vore Raad og Godemænd efter vor Befaling have været forsamlede udi vor Kjøbsted Næstved og med Borgemestere og Raadmænd sammesteds forhørt den Sag, som sig haver tildraget imellem Sognepræsten udi Præstø og nogen af Borgerne sammesteds, og tildømt syv af for^{ne} Præstø Mænd for det modvillige Oprør, som de utilbørligen og mod al lovlig Middel og Ret mod for^{ne} deres Sognepræst foretaget have, fra deres Hals, og de andre, saamange med dennem have givet dertil Samtykke, at straffes efter Byens Privilegier, underdanigst begjærendes vor Vilje at vide, hvorledes vi med for^{ne} Præstø Borgere ville have forholdet. Da bede vi eder og ville, at I vide eder efter samme Dom at rette, og lade straffe over hvilke af for^{ne} syv Borgere, som befindes at have været ret Aarsag og Hovedmænd og anrettet samme Modvillighed, paa deres Liv, og andre, som derudinden have været sambyrdige, paa deres Gods og yderste Formue, eftersom hver deres Modvillighed haver været derudinden. Her efter I eder vider at rette. Dermed etc. Actum Frederiksborg 2 Aprilis Aar 1582.

6.

Ejler Grubbe fik Brev Præstø Borgere anrørendes, ut sequitur.

Frederik. Vor sønderlige Gunst tilførn. Vider, eftersom vore Raad og Godemænd, som med Borgemestere og Raadmænd udi vor Kjøbsted Næstved haver været tilforordnet den Sag at forfare og ordele, have dømt syv Mænd udi Præstø fra deres Hals for det utilbørlige, forargelige, modvillige Oprør og Mytteri, som de mod deres Sognepræst der sammesteds have anrettet, efter hvilken for^{ne} vore Godemænds Dom og al kristelig Ret vi noksom ere foraarsagede for samme deres Mytteri og Modvilje, som de udi saa Maade os og deres tilbørlige Øvrighed, saa og ordentlig Middel, Lov og Ret til Foragt, og andre til Forargelse, bevist have, dennem paa deres Liv at lade straffe uden al Naade, at andre derved kunde have at se dennem udi Exempel og vide dennem slig Modvilje at undholde. Dog efterat samme Mænds Hustruer haver os underdanigst ladet besøge, og ladet gjøre Bøn til os, vi for^{ne} deres Husbonder vilde benaade, dennem og deres Børns Elendighed naadigst anseendes: da have vi naadigst for Godtfolks flittige Forbøn, som derudinden for dennem sket er, den højeste Ret falde ladet, og for^{ne} syv Mænd paa Livet benaadet. Dog ville vi, at I paa deres Gods og Penge efter den yderste Formue straffe over dennem, saa at de og andre kunne vide os over deres Mishandling at have haft Misbehag og ikke sligt at skulle ville lade ustraffet, om nogen sig udi lige Maade saadan Modvilje vilde understaa, og at I tage deres strenge Forpligt og Forskrivning, at de dennem derefter al Oprør, Mytteri og Modvilje imod deres Sognepræst eller i andre Maade aldeles undholde, under den Pæn og Straf, som de nu skulde have lidt paa deres Liv og Hals, uden al ydermere Benaadning. Men dersom de til noget imod samme deres Sognepræst af hans Utilbørlighed foraarsages, at de da det ved ordentlig Middel foretage og udføre for hans tilbørlige

Dommere efter Ordinansen, og derimod dennem intet til fordriste. Herefter I eder med for^{ne} syv Mænd have at forholde. Dermed etc. Actum Kronborg 12 Aprilis Anno 1582.

7.

Ejler Grubbe fik Brev den Oprør, som skete mellem Præsten og Borgerne udi Præstø, anrørendes, ut sequitur.

Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at da vore Under-saatter af Præstø, som sig imod deres Sognepræst oprørisk og modvilligen have opsat, os og Retten foregrebet, og derfor ere dømte udi vor Naade og Unaade, og for samme Sag til eder paa vore Vegne have optinget og udlovet en Summa Penge ved de ni hundrede Daler, have underdanigst til os suppliceret, begjærendes, vi af samme Summa naadigst dennem vilde forskaane og eftergive, givendes tilkjende deres Lejlighed, at de ere liggendes paa en Alfarvej og have megen Besværing af vejfarendes, og deres Vilkaar ere meget ringe og forarmede: da have vi naadigst eftergivet dennem samme Sag paa 600 Dlr. derfor at skulle give til os, og dermed være kvit. Thi bede vi eder og begjære, at I vider eder derefter at rette, hver af dennem efter det, som de optinget og udlovet haver, at lade forskaanet derudinden til de 600 Daler, som forskrevet staar, og samme 600 Daler af dennem paa vore Vegne at indfordre og føre til Regnskab. Dermed etc. Actum Skanderborg 29 Novembris Aar 1582.

Bemærkning.

S. 594 er der ved en Uagtsomhed sagt, at Gjentofte Sognekald før Reformationen var et kongeligt Patronatskald, da det dog tidligere henhørte under Kjøbenhavns Kapitel.
